

Toponimija otoka Pašmana

V. Skračić (ur.), Zadar: Centar za jadranska onomastička istraživanja Sveučilišta u Zadru, 2006.

Imena zemljopisnih objekata kriju u sebi objašnjenja mnogih jezičnih, društvenih i kulturnih zbivanja te imaju nezamjenjivu ulogu pri istraživanju starijih jezičnih stanja, budući da se toponimski oblici ne mijenjaju tako brzo kao leksemi standardnoga jezika. Krajnje je vrijeme da se toponimi popišu i obrade, i na otocima, ali i na obali / kopnu, jer sve je snažniji pritisak novoga standarda i stanovništva, a tragovi jedne starije i po mnogočemu drukčije kulture življenja polako nestaju.

Godine 1950. izlazi prva hrvatska toponomastička monografija, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, autora Petra Skoka. Jurišić je popisao toponimiju zapadne Istre, Cresa i Lošinja (*Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja*, 1956) te dio kornatske toponimije (*Iz primorske toponimike zadarskog i šibenskog kraja*, 1964). Šimunovičeva *Toponimija otoka Brača* koja se obiljem i raznovrsnošću naziva ne izdvaja mnogo od ostale otočke toponimije objavljena je 1972. godine. Finka i Šojat popisali su toponimiju obalne crte na kopnu i otocima od Punte Planke do Kornata (1973/74). Filipi i Magaš popisali su vrlo sustavno toponimiju otoka Sestrinja (*Otok Sestrinj u zadarskom arhipelagu*, 1983). Godine 1987. Skračić je popisao toponimiju Kornata (*Toponimija kornatskog otočja*, 1987) i zadarskih otoka vanjskoga i srednjega niza (*Toponimija vanjskog i srednjeg niza zadarskih otoka*, 1996), Radulić toponimiju otoka Rivnja (1997), a čiovsku toponimiju Jurić (*Suvremena čiovska toponimija*, 2005).

Toponimija otoka Pašmana (2006) rezultat je jezičnih istraživanja u okviru znanstvenoga projekta *Toponimija neistraženih sjevernodalmatinskih otoka i obale* (nastavak je ovoga projekta u svojoj osnovi projekt *Onomastica Adriatica*). Te je godine utemeljen pri Sveučilištu u Zadru i *Centar za jadranska onomastička istraživanja*, a pokrenuta je i nova *Biblioteka Onomastica Adriatica* u kojoj je knjiga o Pašmanu prva u nizu.

Sadržaj je *Monografije* podijeljen u dvije cjeline. Prva okuplja sve nejezične priloge, tj. naslove: *Prirodno-geografska osnova otoka Pašmana* (D. Magaš), *Naseljenost otoka Pašmana u prapovijesti i antici* (S. Čače), *Prvi spomeni otoka Pašmana i njegovih naselja* (K. Juran), *Spomenici srednjovjekovnoga graditeljstva na Pašmanu* (E. Hilje) i *Otok Pašman na starim kartama* (J. Faričić). Druga je cjelina monografska, posvećena suvremenoj i povijesnoj toponimiji otoka. Metodologija istraživanja suvremene (A. Jurić, V. Skračić) i povijesne (J.

Faričić, K. Juran) toponimije opisana je u zasebnim poglavljima. Poglavlje o suvremenoj građi čine tri potpoglavlja: *Korpus suvremenih toponima* (V. Skračić, B. Vodanović, N. Vuletić), *Toponomastičke karte* (K. Juran, A. Jurić) i *Abecedno kazalo suvremenih toponima*. Povijesna je građa opisana u četiri potpoglavlja: *Popis povijesnih toponima iz arhivske građe* (K. Juran), *Popis toponima sa starih karata* (J. Faričić), *Povijesne karte* (J. Faričić) i *Toponimi na katastarskim mapama iz 1824-1830.* (K. Juran).

1. Onomastički ambijent otoka Pašmana¹

1.1. Prirodno-geografska osnova otoka Pašmana

U ovom su poglavlju obrađena obilježja prirodno-geografske osnove Pašmana, tj. uz analizu veličine i prostornog obuhvata, istaknuti su važnost geografskog položaja, geološkog sustava i građe, geomorfoloških, klimatsko-vegetacijskih, pedogeografskih, hidrogeografskih i fitogeografskih značajki.

1.2. Naseljenost otoka Pašmana u prapovijesti i antici

Autor ističe da je u našem primorskom pojasu teško naći primjer predjela za koji raspoložemo sintetskim studijama koje bi sugerirale opću sliku stanja po epohama. U poglavlju se posebno govori o razdoblju kamenog, brončanog i željeznog doba, naseljenosti otoka u antici, o imenu *Lissa* i zadarskim otocima u Kozmografiji Anonima Ravenjanina te o ojkonimima antičkog podrijetla. Na karti 1 su kamenodobna i brončanodobna nalazišta na Pašmanu, na karti 2 nalazišta željeznog doba i na karti 3 nalazišta rimskog doba.

1.3. Prvi spomeni otoka Pašmana i njegovih naselja (i termini *insula* i *villa* u zadarskoj srednjovjekovnoj toponimiji)

Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (1904-1990) i *Spisi zadarskih bilježnika* (1959-2004), najraniji su izvori koji govore o otoku Pašmanu, a *Pašmanski zbornik* nezaobilazan priručnik za poznavanje otoka. Autor govori o međusobnom odnosu zemljopisnih termina *insula* i *villa* te o popisima pašmanskih naselja, tj. Tkonu, Ugrinićima, Kraju, Pašmanu (današnjem Malom Pašmanu), Puntima Pašmana, Barotulu, Mrljanama, Neviđanima, Dobropoljani, Banju i Ždrelcu.

1.4. Spomenici srednjovjekovnoga graditeljstva na Pašmanu

Spomenici su srednjovjekovnoga graditeljstva na Pašmanu uglavnom sakralne građevine. Autor govori o crkvi sv. Luke u Ždrelcu, crkvi sv. Kuzme i Damjana u Banju, crkvi sv. Tome u Dobropoljani, crkvi sv. Martina kod Neviđana, crkvi sv. Mihovila u Neviđanima, crkvi sv. Marije na Puntima

¹ Zadržali smo naslove tematskih cjelina kao u knjizi.

Pašmana, crkvi sv. Petra u Pašmanu, crkvi sv. Duje na Pašmanu, crkvi i samostanu sv. Duje u Kraju, samostanu sv. Kuzme i Damjana na brdu Čokovcu, crkvi sv. Tome u Tkonu, crkvi sv. Aleksandra na Pašmanu, crkvi sv. Ante i ruševinama raznih zgrada profane namjene na lokalitetu Otus te o prethistorijskoj gradini Pustograd.

1. 5. Otok Pašman na starim kartama

Faričić ističe da stare karte nisu uvijek pouzdan izvor jer često reflektiraju anakrone spoznaje njihovih autora. Također, kartografi nisu mogli točno prikazati određeni prostor jer nisu imali potreban instrumentarij, ali ni odgovarajuću metodologiju. Tek su krajem 18. i početkom 19. stoljeća karte rezultat sustavnih geodetskih i hidrogeografskih izmjera.

2. Toponimija otoka Pašmana

Metodologija istraživanja

2. 1. Suvremena toponimija

Korpus suvremene pašmanske toponimije broji 1552 jedinice² i podijeljen je u deset manje-više jednakih prostornih sektora. Sektori su, kao i pripadajući toponimi, poredani po načelu sjeverozapadnosti, tj. prvi je sektor označen početnim slovima PA (Pašman) i slovom A krajnji sjeverozapadni sektor, a sektor PAJ krajnji jugoistočni. Isto vrijedi i za toponime (označeni su brojevima), tj. toponim označen brojem 1 krajnji je sjeverozapadni toponim u svakom sektoru.

Toponomastički je korpus radi preglednosti usustavljen u tablicu³ s pet stupaca. U prvom su stupcu kratice za ime otoka i ime sektora pisane zajedno (npr. PAA). U drugom je stupcu redni broj toponima u sektoru i on zajedno s kraticom predstavlja identitet toponima koji se koristi na toponomastičkim kartama i u indeksima. U trećem je stupcu toponimski lik onakav kakav je zabilježen u anketi. Kratica za ime naselja u kojem je vođena anketa nalazi se u četvrtom stupcu. U petom je stupcu maksimalno reduciran opis referenta te, kada takvih podataka ima, duži ili kraći komentar ispitanika o referentu i padežni oblici osim nominativa. Toponimi su uglavnom deklinirani po

² »... svi likovi koji se nalaze u monografiji dobiveni *in situ*, u naseljima otoka Pašmana, i iz usta autohtonih govornika – još živućih otočana.«

³ Npr. SEKTOR PAA

SEKTOR	BROJ	TOPONIM	NASELJE	REFERENT / OPIS
PAA	1	Tišno	ŽD	morski prolaz između Ugljana i Pašmana i zemlje uz njega; <i>Stâri ljuđi nîka nîsu govorîli ždrîlo.</i>

dijalektalnim pravilima tvorbe, a kod dekliniranja svih ostalih riječi nastojala su se poštivati tvorbena pravila standardnog jezika.

U *Korpusu* su sve varijante jednog toponima pridružene istoj natuknici jer se takva natuknica odnosi samo na jedan referent, a ne na jedan oblik imena.

U *Abecednom kazalu* abecednim su redoslijedom poredane sve varijante toponima, koje se međusobno razlikuju na fonetskoj ili na prozodijskoj razini (npr. *Pūnta / Pūnta*), točno u onom sintaktičkom obliku u kojem su zabilježeni na terenu.

Svi su članovi toponimske sintagme osim ne-početnih prijedloga bilježeni velikim slovom, u skladu s «maksimalističkom» definicijom toponima⁴ koju su sami postavili.

Kako je u opis i prezentaciju toponima neophodno uvesti i njegovu lokaciju u prostoru, sva je prikupljena građa raspoređena na jednu sinoptičku i deset sektorskih, ručno izrađenih toponomastičkih karata s izohipsama, gdje jedan broj predstavlja jedan toponim.

2. 2. Povijesna toponimija

Korpus je povijesnih i katastarskih potvrda podijeljen u tri cjeline: objavljenu i neobjavljenu arhivsku građu od 11. do 18. stoljeća; povijesne karte od prvih izdanja do prve četvrtine 19. stoljeća i katastarske mape prvog austrijskog katastra.

Objavljena se arhivska građa odnosi na *Codex diplomaticus, Spise zadarskih bilježnika* i rad E. Hilje o povijesnoj topografiji zadarskog otočja, a nadopunjena je popisima toponima od 15. do 18. stoljeća koji su potvrđeni u neobjavljenim spisima raznih arhivskih fondova Državnog arhiva u Zadru te u nekim rukopisima pohranjenim u zadarskoj Znanstvenoj knjižnici. Temeljni je arhivski fond iz kojeg je ekscerpirana građa «podatcima najbogatiji i najraznovrsniji» fond Zadarskih bilježnika. Istraživanje je nastavljeno tamo gdje je Hilje stao, tj. od zadnje trećine 15., pa do uključivo prve polovice 17. stoljeća. Popis je povijesnih toponima iz arhivske građe radi preglednosti usustavljen u tablicu⁵ s devet stupaca.

⁴ »Toponim je svaki jezični oblik koji identificira određeni prostor, bez obzira na važnost i veličinu prostora i broj korisnika imena. Sve sastavnice toponimskog lika imaju jednaki toponimni status, bile one značenjski prozirne ili ne, apelativne ili onimne.«

⁵ POPIS POVIJESNIH TOPONIMA IZ ARHIVSKE GRAĐE:

R. BR.	GOD.	NAS.	TOPONIMSKI LIK	R.	IZVOR	BILJ.	POZICIJA	IDENTIFIKACIJA
10	1521	ŽD	Artine		SZB	IR	b. I, sv. II/2, 15 r	Artine (PAC 30)

Povijesne se karte od prvih izdanja do prve četvrtine 19. stoljeća čuvaju u fondovima Državnog arhiva u Zadru, Znanstvene knjižnice u Zadru, Sveučilišne knjižnice u Zadru, Sveučilišne knjižnice u Splitu i drugih hrvatskih ustanova. Te su karte uspoređivane s najnovijim pomorskim i topografskim izdanjima Hrvatskog hidrografskog instituta i Državne geodetske uprave te je tako obavljeno ubiciranje pašmanskih toponima.

Na katastarskim je mapama prvog austrijskog katastra ubiciran velik broj toponimskih likova na otoku Pašmanu. Međutim, kako su na njima označeni (često nepouzdanim i iskrivljenim grafijama) uglavnom veći i izolirani zemljišni posjedi pod kulturom, brdski i pašnjački predjeli, imena najvećih uvala, rtova, ulica i putova, nisu pouzdan toponomastički izvor.

Toponimija otoka Pašmana važan je doprinos hrvatskoj onomastici. O tome najbolje svjedoče i riječi voditelja projekta i urednika monografije Vladimira Skračića, koji ističe: “Otočna imena svih vrsta imaju osobito mjesto u nacionalnoj kulturi i baštini, budući da čuvaju, s obzirom na demografsku regresiju i gubitak izvornih govornika, golemu količinu obavijesti o poslovima, djelatnostima, jezičnim postupcima i sustavima koji su nestali ili su na izdisaju. Istina je da impulsi koji su nekada poticali imenovanja u otočnoj zajednici danas gotovo ne postoje, no to nikako ne bi trebalo biti razlogom da se njima prestanemo baviti. Oni nisu prestali biti dio, upravo najbolji dio, nacionalne ostavštine”.

Ines Virč